

ПОСТУПАК СЕРТИФИКОВАЊА И ПРИМЕНА СЕРТИФИКАЦИЈЕ У ШУМАРСТВУ - СТУДИЈА СЛУЧАЈА ШГ „ЈУЖНИ КУЧАЈ“ ДЕСПОТОВАЦ

ЉИЉАНА КЕЧА¹
АЛЕКСАНДАР АНТОНИЈЕВИЋ²
МИЛИЦА МАРЧЕТА¹

Извод: Сертификација шума се користи као једно од средстава за постизање и спровођење општих и посебних принципа одрживог газдовања. Под сертификацијом се подразумевају процедуре и поступци којим овлашћена организација даје писано уверавање да је производ или услуга настала у складу са прописаним стандардима и да потиче из шума којима је газдовано у складу са захтевима одрживог развоја. Циљ овог истраживања је да се на конкретном примеру ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац, сагледају поступци и процедуре сертификације шума и на тај начин стекне увид у захтеве и стандарде које сертификација поставља. Сврха истраживања је да се на основу сазнања о сертификацији утврде њени ефекти на остварење основних принципа трајности и одрживог развоја шума. Предмет истраживања је сертификација шума за подручје којим газдује ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац, спроведена у периоду од 2008. године до данас. Како би се дошло до неопходних података, коришћена су два упитника у оквиру анализираних шумског газдинства. Први упитник намењен је председнику радне групе за сертификацију шума шумског газдинства, са циљем да се добију кључне информације о спроведеном поступку сертификације. Питања у упитнику била су отвореног типа, са циљем да се добију подаци о површини и врсти сертифицираних шума, испуњености услова за сертификацију, о недостацима утврђеним приликом претпроцене по сваком FSC принципу и сл. Другим упитником обухваћени су ревири инжењери у циљу прикупљања сазнања о ефектима спроведене сертификације шума. Испитаници су оценом од један до пет оценили свих десет FSC принципа и њихов допринос побољшању резултата и квалитета рада и пословања ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац. У складу са предметом и циљем истраживања примењени су: анализа садржаја, метод анализе и синтезе. Резултати истраживања сертификације шума показују да су највећи ефекти остварени у следећим областима: унапређење заштите животне средине и односи са локалном заједницом и права радника.

Кључне речи: сертификација шума, ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац, FSC, поступак, шумарска политика

THE CERTIFICATION PROCEDURE AND APPLICATION OF CERTIFICATION
IN FORESTRY - FE "JUŽNI KUČAJ" DESPOTOVAC CASE STUDY

Abstract: Forest certification is used as a means of achieving and implementing the general and specific principles of sustainable forest management. It implies the procedures and acts whereby an authorized organization provides written assurance that a product or service has

1 *др Љиљана Кеча, ванр. проф.; Милица Марчећа, мастер инж. шумарства, дил. екон., Универзитет у Београду Шумарски факултет, Београд,*

2 *Александар Антонијевић, мастер инж. шумарства, дил. екон., ЈП за газдовање шумама „Србијашуме“ Београд ШГ „Деспотовац“*

been produced according to prescribed standards and that it originates from forests managed under the requirements of sustainable development. The research aims to look at the acts and procedures of forest certification in the case of FE "Južni Kučaj" Despotovac, and thus gain insight into the requirements and standards set by the certification. The purpose of the research is to determine, based on the knowledge about certification, its effects on the application of the basic principles of sustainability and sustainable development of forests. The subject of the research is the certification of forests for the area managed by FE "Južni Kučaj" Despotovac conducted from 2008 to the present. In order to obtain the necessary data, two questionnaires were used within the analyzed FE. The first questionnaire was intended for the Chair of the Working Group for the Forest Certification of the Forest Estate. It aimed to provide key information on the certification process implemented. The questions were open-ended to obtain data on the area and type of certified forests, the fulfillment of certification requirements, the deficiencies discovered during the pre-assessment according to each FSC principle, etc. The second questionnaire was designed for the area engineers. This questionnaire was aimed to collect data on the effects of the conducted forest certification. Respondents rated all ten FSC principles and their contribution to improving the results and quality of work and business of FE "Južni Kučaj" Despotovac with a score of one to five. Following the subject and purpose of the research, we applied: content analysis and the method of analysis and synthesis. The results of the forest certification research show that the greatest effects have been achieved in the areas of environmental protection improvement, relationships with the local community and workers' rights.

Keywords: forest certification, FE "Južni Kučaj" Despotovac, FSC, procedure, forestry policy

1. УВОД

Очување, заштита и унапређење стања шума, коришћење свих потенцијала шума и њихових функција и подизање нових шума у циљу постизања оптималне шумовитости, просторног рапорета и структуре шумског фонда у Републици Србији су делатности од општег интереса (2015/a). Управљање шумама као природним богатством је од општег интереса и у надлежности је Републике Србије и остварује се пре свега преко Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде - Управа за шуме и преко правних лица за газдовање шумама у државној својини и шумама сопственика (шуме у власништву физичких лица).

Имајући у виду да су шуме привредни и еколошки ресурс, шумарство представља значајан део привредне структуре земље, а шумарска политика интегрални део економске политике. Шумарска политика обухвата осмишљавање, вођење и контролисање свих активности везаних за шуме и шумарство, којима управљају и које координирају државни органи и њихово уклапање у систем економске политике (Ранковић, Н., Кеча, Љ., 2007). Приоритетни циљ шумарске политике је развој шумарства као привредне гране и повећање доприноса сектора шумарства економском и друштвеном развоју Републике Србије (2006). Стратешка документа на националном нивоу су: Национална стратегија одрживог развоја (2008), Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара (2012), Стратегија заштите од пожара 2012-2017, Стратегија развоја пољопривреде и Стратегија биолошке разноврсности 2011-2018, Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства (2010) и Просторни план

Републике Србије (2010-2020), која су донета после 2006. године, а тичу се сектора шумарства, такође истичу као основне циљеве очување и унапређење стања шума, одрживо коришћење шума уз рационално располагање шумом као природним ресурсом.

Основни принципи – начела, којих се придржава државна администрација приликом дефинисања циљева и мера у области шумарства и вођења шумарске политике, деле се на опште и посебне. Општи принципи који за шумарску политику имају највећи значај из кога истичу сви међународни и домаћи акти и прописи (Међународне конвенције и декларације, Националне стратегије и програми развоја у области шумарства, Закон о шумама и др.) принцип су трајности приноса и прихода од шума и принцип одрживог развоја. У новије време се све чешће уместо принципа трајности, користи термин одрживог развоја у шумарству. Принцип трајности подразумева такво газдовање где се у шуми сече само оно што годишње прирасте, а што истовремено обезбеђује да шума у току времена одбацује трајне и једнаке годишње приходе (Ранковић, Н., Кеча, Љ., 2007).

Поседни принципи шумарске политике деле се на **економске** (принципи привређивања у шумарству, **еколошке** (принципи који се односе на еколошке функције шума) и **социјалне** (односе се на социјални аспект шумарства и однос човека према шуми) (Ранковић, Н., Кеча, Љ., 2007).

Сертификација шума представља средство за постизање и спровођење поменутих општих и посебних принципа одрживог газдовања. Тим поступком су обухваћене процедуре и поступци којим овлашћена организација даје писмено уверење да су производи или услуге усклађени са прописаним стандардима и да потичу из шума којима је газдовано у складу са концептом одрживог развоја. Сертификат у суштини добијају конкретни производи или услуге (Ранковић Н., Кеча Љ., 2007), где сертификатор даје писмено уверење да је производ или поступак у складу са захтевима наведеним у стандарду (Rametsteine, E. *et al.*, 2003).

Циљ истраживања је да се сагледају и упознају поступци и процедуре сертификације шума и на тај начин стекне увид у захтеве и стандарде које сертификација поставља. Сврха истраживања је да се на основу сазнања о сертификацији шума утврде њени ефекти за остварење основних принципа шумарске политике - трајност и одрживи развој шума. Предмет истраживања је сертификација шума за подручје којим газдује ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац, спроведена у периоду од 2008. године до данас.

2. СЕРТИФИКАЦИЈА ШУМА - ПРОЦЕС ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

Смањење површина под шумом крчењем шума, неконтролисана сече, претварање шумског у пољопривредно и грађевинско земљиште постало је у протеклом периоду озбиљан еколошки, социјални и економски проблем. Средином осамдесетих година прошлог века покренуто је неколико међународних иницијатива за заштиту шума. Као једно од могућих решења понуђено је увођење, примена и праћење одрживог газдовања шумама - сертификација шума, као процес у коме акредитована трећа страна посети

организацију, процени њен систем рада и управљања, изда потврду којом показује да организација поштује принципе наведене у одређеним стандардима.

Као одговор на глобални проблем нестанка шума 1993. године основан је Савет за надзор у шумарству FSC (Forest Stewardship Council). Савет је присутан на националном нивоу у преко 50 држава широм света. Представља независну, невладину и непрофитну организацију, која делује на међународном плану и која је основана са циљем промоције одговорног односа према светским шумама.

Савет је установио FSC Принципе и критеријуме (FSC Principles and Criteria) који представљају основу за све FSC стандарде управљања шумама. FSC стандард није стандард Европске уније. То је међународни-глобални стандард, који није обавезујући, али је важан за присуство производа на светском тржишту. У западној Европи и Северној Америци не могу се продавати производи који нису сертификовани. FSC стандарди за сертификацију шума и производа из шуме састоје се из 10 принципа и 56 критеријума (табела 1).

Табела 1. FSC Принципи и критеријуми
Table 1. FSC Principles and Criteria

1.	<p>Поштовање закона и FSC принципа</p> <p>1.1. Поштовање државних и локалних закона и захтева административне природе.</p> <p>1.2. Плаћање законски одређених такси, пореза и других трошкова.</p> <p>1.3. Поштовање одредби међународних споразума.</p> <p>1.4. Неслагање између закона, правила и FSC принципа и критеријума.</p> <p>1.5. Заштита шума од бесправних активности.</p> <p>1.6. Показивање дугорочне преданости ка слагању са FSC принципима и критеријума.</p>
2.	<p>Права и одговорности власништва и коришћења</p> <p>2.1. Доказивање власништва и права коришћења над шумом.</p> <p>2.2. Законска или обичајна права власништва или коришћења локалних заједница.</p> <p>2.3. Спорови око права власништва и коришћења.</p>
3.	<p>Права аутохтоног становништва</p> <p>Постоје четири критеријума која нису примењива код нас.</p>
4.	<p>Односи са заједницом и права радника</p> <p>4.1. Запошљавање, обука и друге услуге локалним заједницама.</p> <p>4.2. Поштовање прописа који се односе на заштиту здравља и сигурности на раду.</p> <p>4.3. Права радника на организовање и преговарање са послодавцима.</p> <p>4.4. Процене социолошког утицаја и консултације.</p> <p>4.5. Решавање жалби и праведне надокнаде.</p>
5.	<p>Користи од шуме</p> <p>5.1. Економска одрживост водећи рачуна о еколошким и оперативним трошковима.</p> <p>5.2. Оптимално коришћење и локална прерада шумских производа.</p> <p>5.3. Минимизирање отпада и избегавање штете на другим шумским ресурсима.</p> <p>5.4. Газдовање шумом и локална економија.</p> <p>5.5. Одржавање вредности шумских услуга и ресурса.</p> <p>5.6. Нивои искоришћавања.</p>

6.	<p>Утицај на животну средину</p> <p>6.1. Процена утицаја на околину.</p> <p>6.2. Заштита ретких, рањивих и угрожених врста.</p> <p>6.3. Одржавање еколошких функција и вредности.</p> <p>6.4. Заштита репрезентативних узорака постојећих екосистема.</p> <p>6.5. Заштита од штета на земљишту, шуми и водним ресурсима током извођења операција.</p> <p>6.6. Управљање хемијским пестицидима.</p> <p>6.7. Употреба и одлагање хемијских средстава, течног и чврстог неорганског отпада.</p> <p>6.8. Употреба биолошких мера борбе и генетски модификованих организама.</p> <p>6.9. Употреба страних врста.</p> <p>6.10. Конверзија у плантаже или нешумско земљиште.</p>
7.	<p>План газдовања</p> <p>7.1. Захтеви плана газдовања.</p> <p>7.2. Ревизија плана газдовања.</p> <p>7.3. Обука и надзор шумских радника.</p> <p>7.4. Јавна доступност елемената плана газдовања.</p>
8.	<p>Надзор и процена</p> <p>8.1. Учесталост, интензитет и доследност надзора.</p> <p>8.2. Истраживање и скупљање података за надзор.</p> <p>8.3. Ланац надзора.</p> <p>8.4. Укључивање резултата надзора у план газдовања.</p> <p>8.5. Јавно доступан сажетак резултата надзора.</p>
9.	<p>Одржавање шума високе заштитне вредности</p> <p>9.1. Процена постојања атрибута карактеристичних за шуме високе вредности.</p> <p>9.2. Консултацијски процес.</p> <p>9.3. Мере за одржавање и побољшавање атрибута за шуме високе вредности.</p> <p>9.4. Надзор ради процењивања ефективности.</p>
10.	<p>Плантаже</p> <p>10.1. Навођење циљева у плану газдовања.</p> <p>10.2. Пројектовање и распоред плантажа.</p> <p>10.3. Разноликост у саставу.</p> <p>10.4. Одабир врста.</p> <p>10.5. Поновно успостављање природних шума.</p> <p>10.6. Утицај на земљиште и воду.</p> <p>10.7. Штеточине и болести.</p> <p>10.8. Надзор утицаја, тестирање врста и власничка права.</p> <p>10.9. Плантаже које су подигнуте конверзијом природних шума после новембра 1994. год.</p>

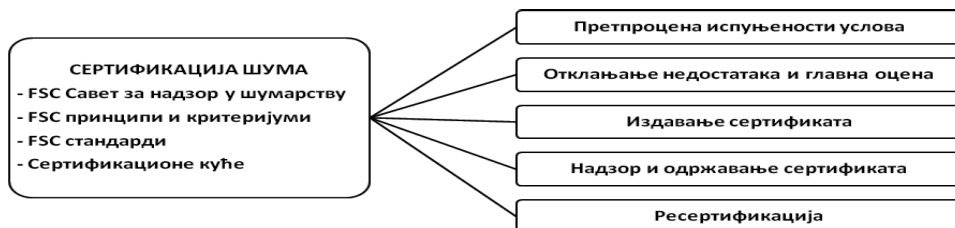
Извор: www.fsc.org

На крају процеса сертификације издаје се FSC сертификат и исти представља гаранцију да дрво до крајњег корисника долази строго контролисаним ланцем: од сертифициване шуме, преко обраде дрвета и производње финалног производа. FSC сертификатом доказује се да производ није настао неконтролисаним уништавањем шума, већ да је исти пореклом из шуме којом је газдовано на еколошки прихватљив, социјално праведан и економски исплатив начи. FSC сертификат не односи се на квалитет дрвета и производа од дрвета, већ гарантује порекло и одговоран однос према шуми.

Ако шумски ресурс поседује сертификат одрживог газдовања шумом, то значи да се шумом одговорно газдује у функцији одрживости (трајности).

Улога Савета за надзор у шумарству је да врши контролу рада сертификационих кућа. Ове куће су акредитоване да врше сертификацију шума, надзор и проверу да ли је рад носиоца сертификата континуирано усаглашен са стандардима које је прописао Савет. Стандард је документ у коме су дефинисана правила, смернице или карактеристике за активности или њихове резултате (тај резултат најчешће је производ) ради постизања оптималног степена уређености. Посматрајући регионалну заступљеност акредитованих сертификационих кућа највеће учешће, са преко 40% има SGS, следи Soil Association са око 25%. Остала сертификациона тела имају заступљеност мању од 10% (2017/8).

Након добијања сертификата, надзор и процена усаглашености са захтевима FSC стандарда врши се једном годишње, уз консултације са „заинтересованим странама“, након чега се објављују резултати процене, који су јавни и свима доступни на сајту сертификационе куће. Процес надзора подразумева: проверу докумената, извештаја, стања на терену које овлашћени оцењивачи затекну и евидентирају, разговор са запосленима, уговорачима и представницима заинтересованих страна. Неусаглашености, које се установе приликом надзора, морају се исправити у року од годину дана и не смеју се поновити у наредном периоду (слика 1). Сертификат се издаје на период од пет година, након чега следи процес ресертификације.

Слика 1. Поступак сертификације
Figure 1. Certification procedure

Тренд сертификације површина под шумом у порасту је сваке године. По регионима глобално посматрано, Европа и Северна Америка заједно имају преко 85% сертифициованих површина (2017/8).

3, МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У складу са предметом и циљем истраживања примењено је више метода као што су: историјски метод, метод анализе, метод синтезе и метод дескрипције који се примењује у раду у комбинацији са осталим методама (Ранковић, Н., Кеча, Љ., 2007). Како би се дошло до објективних података о процесу сертификације коришћена су два упитника за ШГ „Јужни Кучај” Деспотовац.

Први упитник био је намењен председнику радне групе за сертифика-

цију шума шумског газдинства, као компетентној особи за ову област, са циљем да се добију кључне информације о спроведеном поступку сертификације шума. Са респодентом је вођен интервју „лицем у лице“, стандардизован, са унапред припремљеним питањима у штампаном облику. Сврха структурисаног интервјуа је прикупити врло јасне одговоре на одређену тему. Питања у упитнику била су отвореног типа, са циљем да се добију подаци о:

- површини и врсти сертифицираних шума;
- претпроцени испуњености услова за сертификацију (основни циљеви претпроцене, потенцијалне неусглашености, заинтересоване стране и сл.);
- основним недостацима утврђеним приликом претпроцене по сваком FSC принципу и критеријуму;
- вршењу надзора и одржавању сертификата;
- документима која прате поступак сертификације.

Другим упитником, обухваћени су ревидирани инжењери (из сваке од четири ШУ по два инжењера), као најодговорнији запослени за спровођење већине захтева из FSC стандарда, а у циљу прикупљања сазнања о ефектима спроведене сертификације шума. Питање у упитнику формулисано је у виду ставки, а одговори на ставке предвиђени су у ординалном формату (нумеричка скала процене) (Ваковљев, М., 1997). Коришћена је Ликертова скала ставова – степени процене су нумерички исказани (Фајгел, С., 2007). Испитаници су оценом од један до пет оценили свих десет FSC принципа и њихов допринос побољшању резултата и квалитета рада и пословања шумског газдинства. Истраживање је реализовано током 2018. године.

Подаци добијени истраживањем обрађени су утврђивањем основних показатеља фреквенција и процената и приказани табеларно и графички. Одговори дескриптивног карактера (упитник бр. 1) дати су уз коментаре.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

У циљу испуњења свих поменутих циљева газдовања шумом и потврде своје намере одрживог газдовања ЈП „Србијашуме“ је 2007. године кренуло у процедуру сертификације шума. ШГ „Јужни Кучај“ Деспотовац је било у групи од пет делова ЈП „Србијашуме“, чије су шуме први пут серификоване 2009. године.

4.1. Подаци о сертификационој кући (питање бр. 1)

Уговор о вршењу услуга сертификације шума ШГ Деспотовац по FSC стандарду закључен је 2007. године са водећом сертификационом кућом „SGS“ група. Програм сертификације SGS групе је акредитован од стране FSC Принципи и критеријуми (FSC Principles and Criteria). Програм за сертификацију који је примењен у ШГ Деспотовац носи ознаку SGS QUALIFOR и исти је коришћен код претпроцене и главне процене (у одсуству националних FSC стандарда за Србију).

4.2. Подаци о шумама које су сертифициковане (питање бр. 2)

Табела 2. Подаци о шумама ШГ сертифицикованих 2009. године
Table 2. Data on the FE forests certified in 2009

Назив ШГ/ FE Name	Укупна површина (ha) / Total area (ha)	Годишња производња (m ³) / Annual production (m ³)
ШГ Деспотовац	43.075	103.023

Шуме којима газдују ШГ су већином лишћарске (90%). Годишња производња је 103.023 m³ (табела 2).

4.3. Претпроцена испуњења услова за сертификацију шума

Питања 4. и 5. из упитника односе на претпроцену ШГ, као кандидата за добијање сертификата. Овлашћени оцењивачи, представници сертификационе куће SGS, током 2008. године боравили су на подручју којим газдује ШГ „Деспотовац“ у циљу вршења претпроцене испуњености услова за сертификацију шума.

На питање „Наведите циљеве претпроцене“ добијени су одговори:

- објашњавање захтева и процеса сертификације клијенту;
- стицање разумевања о клијентовом типу шуме, системима газдовања и пракси;
- идентификовање главних подручја потенцијалних неусаглашености са захтевима стандарда;
- идентификација главних питања на локалитету;
- идентификација интересних група;
- одређивање потребе за специјалним инпутима приликом главне процене;
- одређивање узорка који ће се користити приликом главне процене;
- одређивање путних и осталих логистичких потреба за главну процену.

Приликом претпроцене (канцеларијски преглед и опажања на терену) за сваки принцип и критеријум по FSC стандарду презентована су опажања и идентификовани кључни недостаци, које треба решити у припреми за главну процену. Истовремено, за време претпроцене, сертифицикована кућа је обавестила и контактирала све заинтересоване стране (локалну заједницу и др.) да је у току сертификација шума ШГ Деспотовац и затражили њихова мишљења о газдовању ШГ.

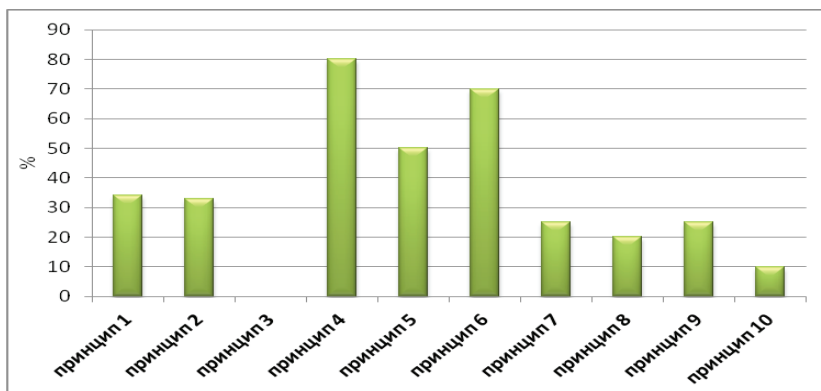
Да би се дошло до сазнања који су недостаци утврђени у поступку претпроцене, испитаник је поред сваког критеријума, а на основу Извештаја сертификационе куће, означио оне који нису били усаглашени са FSC принципима и критеријумима (табела 3). За сваки FSC принцип однос неусаглашених и усаглашених критеријума исказан је у процентима и приказан графички.

Табела 3. Кључни недостаци у претпроцени
Table 3. Key deficiencies in the pre-assessment

	FSC ПРИНЦИПИ И КРИТЕРИЈУМИ / FSC PRINCIPLES AND CRITERIA	Усаглашено или не / compliance or non-compliance
1.	Поштовање закона и FSC принципа	
	1.1. Поштовање државних и локалних закона и захтева административне природе.	+
	1.2. Плаћање законски одређених такси, пореза и других трошкова.	+
	1.3. Поштовање одредби међународних споразума.	-
	1.4. Неслагање између закона, правила и FSC принципа и критеријума.	+
	1.5. Заштита шума од бесправних активности.	+
	1.6. Показивање дугорочне преданости ка слагању са FSC принципа и критеријума.	-
2.	Права и одговорности власништва и коришћења	
	2.1. Доказивање власништва и права коришћења над шумом.	+
	2.2. Законска или обичајна права власништва или коришћења локалних заједница.	+
	2.3. Спорови око права власништва и коришћења.	-
3.	Права аутохтоног становништва	
	Постоје четири критеријума која нису примењива код нас.	
4.	Односи са заједницом и права радника	
	4.1. Запошљавање, обука и друге услуге локалним заједницама.	-
	4.2. Поштовање прописа који се односе на заштиту здравља и сигурности на раду.	-
	4.3. Права радника на организовање и преговарање са послодавцима.	-
	4.4. Процене социолошког утицаја и консултације.	-
	4.5. Решавање жалби и праведне надокнаде.	+
5.	Користи од шуме	
	5.1. Економска одрживост водећи рачуна о еколошким и оперативним трошковима.	-
	5.2. Оптимално коришћење и локална прерада шумских производа.	+
	5.3. Минимизрање отпада и избегавање штете на другим шумским ресурсима.	+
	5.4. Газдовање шумом и локална економија.	+
	5.5. Одржавање вредности шумских услуга и ресурса.	-
	5.6. Нивои искоришћавања.	-
6.	Утицај на животну средину	
	6.1. Процена утицаја на околину.	-
	6.2. Заштита ретких, рањивих и угрожених врста.	-

	6.3. Одржавање еколошких функција и вредности.	-
	6.4. Заштита репрезентативних узорака постојећих еко система.	-
	6.5. Заштита од штета на земљишту, шуми и водним ресурсима током извођења операција.	-
	6.6. Управљање хемијским пестицидима.	+
	6.7. Употреба и одлагање хемијских средстава, течног и чврстог неорганског отпада.	+
	6.8. Употреба биолошких мера борбе и генетски модификованих организама.	+
	6.9. Употреба страних врста.	-
	6.10. Конверзија у плантаже или нешумско земљиште.	-
7.	План газдовања	
	7.1. Захтеви плана газдовања.	+
	7.2. Ревизија плана газдовања.	+
	7.3. Обука и надзор шумских радника.	+
	7.4. Јавна доступност елемената плана газдовања.	-
8.	Надзор и процена	
	8.1. Учесталост, интензитет и доследност надзора.	+
	8.2. Истраживање и скупљање података за надзор.	+
	8.3. Ланац надзора.	+
	8.4. Укључивање резултата надзора у план газдовања.	+
	8.5. Јавно доступан сажетак резултата надзора.	-
9.	Одржавање шума високе заштитне вредности	
	9.1. Процена постојања атрибута карактеристичних за шуме високе вредности.	+
	9.2. Консултацијски процес.	+
	9.3. Мере за одржавање и побољшавање атрибута за шуме високе вредности.	-
	9.4. Надзор ради процењивања ефективности.	+
10.	Плантаже	
	10.1. Навођење циљева у плану газдовања.	+
	10.2. Пројектовање и распоред плантажа.	+
	10.3. Разноликост у саставу.	+
	10.4. Одабир врста.	+
	10.5. Поновно успостављање природних шума.	+
	10.6. Утицај на земљиште и воду.	-
	10.7. Штеточине и болести.	+
	10.8. Надзор утицаја, тестирање врста и власничка права.	+
	10.9. Плантаже које су подигнуте конверзијом природних шума после новембра 1994. год.	+

Највећа неусаглашеност утврђена је код принципа 4 - Односи са заједницом и права радника (80%) и код принципа 6 - Утицај на животну средину (70%) (графикон 1).

Графикон 1. Неусаглашеност са FSC принципима у поступку претпроцене (%)
Graph 1. Non-compliance with FSC principles in the pre-assessment procedure (%)

Са резултатима претпроцене овлашћени оцењивачи упознали су руководство ШГ и радну групу ШГ за спровођење сертификације, формиране од стране директора ШГ. Дат је рок од годину дана за отклањање уочених неусаглашености са захтевима FSC стандарда.

4.4. Начин отклањања неусаглашености са FSC принципима и издавање сертификата

У току 2009. године све кључне неусаглашености и неправилности из претпроцене сертификационе куће успешно су отклоњене (табела 4). На питање (број 6) “На који начин су отклоњене неусаглашености?“, добијени су следећи одговори:

Табела 4. Начин на који су отклоњене неусаглашености
Table 4. Ways to eliminate deficiencies

1.	Поштовање закона и FSC принципа а) Завршена идентификација ретких и угрожених врста и извршено картирање. б) Обезбеђења јавна доступност политика свим заинтересованим странама (непосредно достављање, сајт ЈП).
2.	Права и одговорности власништва и коришћења а) Успостављен регистар жалби које се решавају у року и спроводи се теренска контрола решених сличајева, о чему постоје писани трагови.
3.	Права аутохтоног становништва а) Није примењив.
4.	Односи са заједницом и права радника а) Прва помоћ налази се при руци на сваком радилишту. б) Редовно се води евиденција о повредама на раду извођача радова. в) Потписан је посебан колективни уговор. г) Завршена је листа заинтересованих страна. д) Дефинисана и картирана важна места од културног, религијског и другог значаја за локалну заједницу.

5.	<p>Користи од шуме</p> <p>а) Скраћено је време држања посеченог дрвета на залихама.</p> <p>б) Повећано је учешће недрвних прихода у укупним приходима ШГ.</p> <p>в) Установљене су и обележене заштитне зоне око водотокова и исти се не користе за извлачење дрвних сортимената.</p>
6.	<p>Утицај на животну средину</p> <p>а) Ретке, рањиве и угрожене врсте су идентификоване и завршена је обука запослених за њихово препознавање.</p> <p>б) Прописане су процедуре за остављање сувих и одумирућих стабала.</p> <p>в) Извршена је идентификација ретких природних екосистема.</p>
7.	<p>План газдовања</p> <p>а) Нацрти шумских основа достављају се заинтересованим странама ради давања коментара.</p> <p>б) У шумским основама уносе се информације о ретким и угроженим врстама.</p>
8.	<p>Надзор и процена</p> <p>а) Врши се редован надзор свих активности (угрожене врсте, противпожарна опрема, хтз опрема запослених и код извођача, обука запослених).</p>
9.	<p>Одржавање шума високе заштитне вредности</p> <p>а) Дефинисане су процедуре за одржавање шума високе вредности.</p>
10.	<p>Плантаже</p> <p>а) Дефинисане су и редовно се одржавају заштитне зоне дуж водотока и насеља.</p>

Главна оцена извршена је средином 2009. године и овлашћени оцењивачи препоручили су издавање FSC сертификата за ШГ Деспотовац за период од 18.12.2009. године до 17.12.2014. године (питање бр. 7).

Након спроведеног процеса сертификације шума у ШГ Деспотовац, сертификат су добили, у суштини, производи од дрвета. Сертификациони код: SGS-FM/COC-007100 Лицензни код: FSC-C044167. Из тих разлога по захтевима FSC стандарда стекли су се услови да фактуре и отпремнице за продате дрвне сортименте обавезно садрже сертификациони код. Сам код, као и припадајући текст, налазе се у доњем делу фактуре и отпремнице, изнад потписа одговорног лица.

Добијањем сертификата ЈП „Србијашуме“ стекли су се услови за куповином домаће сертификоване сировине. Тиме је омогућено да почне процес сертификације у предузећима из области прераде дрвета. Ова потреба посебно је изражена код предузећа у финалној преради дрвета, чији су крајњи производи намењени извозу где тржиште исказује потребу за сертификованим производима.

4.5. Надзор на одржавању и продужетак важења сертификата

Питање бр. 8 односило се на надзор на одржавању сертификата. У току важења сертификата за ШГ Деспотовац у периоду 2009-2014. године, реализоване су сваке године надзорне посете и прегледи од стране овлашћених оцењивача сертификационе куће SGS.

Табела 5. Надзор на одржавању
Table 5. Maintenance monitoring

ГОДИНА / YEAR	БРОЈ ПОСЕТА НАДЗОРА / NUMBER OF MONITORING VISITS
2010.	2
2011.	3
2012.	2
2013.	2
2014.	2
УКУПНО:	11

У току 2010. године било је две надзорне посете, 2011. три, 2012. године две, 2013. две и 2014. две посете (табела 5). Према добијеним додатним коментарима на ово питање, надзор се састојао од канцеларијског прегледа документације, опажања и праћења појава на терену и разговора са заинтересованим странама. Све констатоване неусаглашености од стране SGS отклоњене су у задатим роковима. На основу надзора у поменутом периоду и праћења рада и пословања ШГ Деспотовац, сертификациона кућа дала је препоруку за издавање сертификата, односно продужење рока за следећи петогодишњи период од 18.12.2014. до 17.12.2019. године. Сертификат је издат и исти је на снази и данас.

Постојање могућности суспензије сертификата показује да није само значајно обезбедити услове за добијање сертификата него и трајно одржавати усаглашеност рада шумског газдинства са захтевима стандарда. Поседовање сертификата подразумева обавезне годишње надзоре и провере који се врше од стране сертификационих кућа. Неодржавање надзора или велика неусаглашеност рада носиоца сертификата са захтевима стандарда доводи до суспензије, а у крајњем случају и до повлачења сертификата.

4.6. Ефекти сертификације

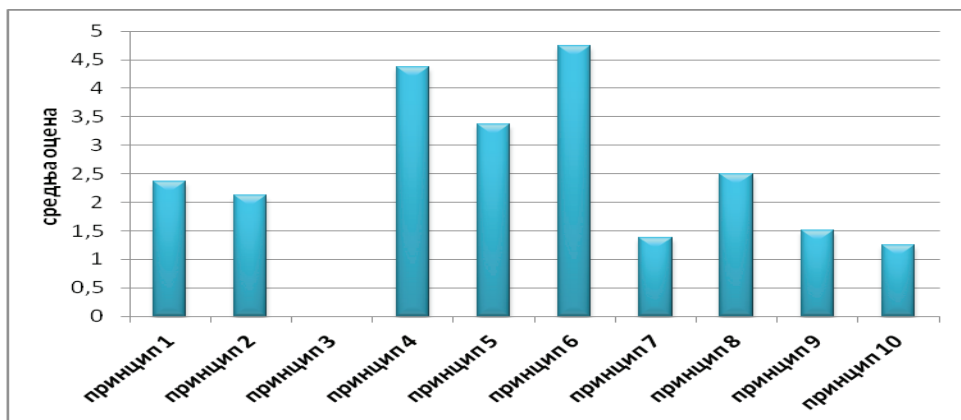
Другим упитником захтевано је од ревивних инжењера да дају своје мишљење о доприносу - ефектима процеса сертификације шума, који је спроведен у ШГ (табела 6). Добијени резултати представљени су табеларно и графички.

Табела 6. Подаци о ефектима сертификације (упитник бр. 2)
Table 6. Certification Effect Data (Questionnaire No. 2)

		А	Б	В	Г	Д	Ђ	Е	Ж	Сред. оцена / Mean score
	FSC ПРИНЦИПИ И КРИТЕРИЈУМИ / FSC PRINCIPLES AND CRITERIA									
1.	Поштовање закона и FSC принципа	2	3	2	2	2	3	3	2	2,37
2.	Права и одговорности власништва и коришћења	2	2	2	1	3	3	2	2	2,12

3.	Права аутохтоног становништва									
4.	Односи са заједницом и права радника	5	5	4	4	4	5	4	4	4,37
5.	Користи од шуме	4	5	4	2	2	4	2	4	3,37
6.	Утицај на животну средину	5	5	4	5	4	5	5	5	4,75
7.	План газдовања	1	1	1	1	1	2	2	2	1,37
8.	Надзор и процена	3	2	2	3	3	2	2	3	2,50
9.	Одржавање шума високе заштитне вредности	1	1	2	1	2	2	2	1	1,50
10.	Плантаже	1	1	1	1	2	1	2	1	1,25

Респонденти, ревири инжењери, су обележени словима од А до Ж. Сваки принцип је оцењен оценом од 1 до 5, с тим што 1 значи да нема доприноса, а 5 да је допринос сертификације резултатима рада и пословања изузетно висок.

Графикон 2. Приказ резултата о доприносу - ефектима сертификације
Graph 2. Results on the contribution – effects of the certification

Добијени резултати показују да је, по мишљењу респондентата, сертификација шума највећи допринос дала у следеће две области:

Принцип 6 - Унапређење заштите животне средине

- идентификација и картирање ретких и угрожених врста, уношење поменутих података у основе газдовања;
- успостављање заштитних зона око водотокова и насеља и смањење штета на истим.

Принцип 4 - Односи са локалном заједницом и права радника

- побољшана сарадња са свим заинтересованим странама и картирана места од културног, историјског, религијског и другог значаја за локалну заједницу;
- повећање безбедности на раду код запослених и извођача радова и смањење броја инцидената;
- унапређење компетенција запослених путем обука и јасније дефинисање обавеза и одговорности запослених;
- унапређење вођења документације о процесима.

Шумарство представља значајан део привредне структуре земље, а шумарска политика је интегрални део економске политике. Основни принципи који за шумарску политику имају највећи значај су принцип трајности приноса и приход од шуме односно принцип одрживог развоја шумарства. Као једна од средстава за остваривање овог принципа користи се сертификација шума. То је процес у коме акредитована трећа страна процењује систем рада и управљања организације која газдује шумом (Јовић, Ђ., 2005) и издаје потврду којом показује да се поштују принципи и критеријуми наведени у одређеним стандардима.

Савет за надзор у шумарству FSC (*Forest Stewardship Council*) као међународна независна, невладина и непрофитна организација, основан 1993. године, усвојио је десет принципа, 56 критеријума и стандарде управљања шумама. Улога Савета је да врши контролу рада сертификационих кућа, које су акредитоване да врше сертификацију шума, надзор и проверу усаглашености рада са издатим сертификатом.

Сертификат се издаје на период од пет година, а надзор и процена усаглашености рада врши се најмање једном годишње. Неодржавање надзора или велика неусаглашеност рада носиоца сертификата доводи до суспензије односно повлачења сертификата.

ШГ „Јужни Кучај“, Деспотовац је спровео сертификацију шума и добио сертификат за дрвне сорimente за период 2009-2014. године. Након провере усаглашености рада и спроведених годишњих надзора важење сертификата продужено је за период 2014-2019. године. Узимајући у обзир оцене које су испитаници давали по питању доприноса сертификације, објашњење за ниско вредновање принципа 4 и 6, огледа се у чињеници да код тих принципа није било већих неусаглашености приликом прве процене, те у складу са тим није препознато да је сертификација у тим областима значајно допринела резултатима рада. Практично, од стране испитаника највише су вредновани доприноси у оквиру принципа који су највише довели до побољшања резултата рада. Са друге стране, ниже оцене других принципа упућује на то да је у тим областима рад већ био на високом нивоу, због чега ни допринос није могао бити већи.

5. ЗАКЉУЧЦИ

Резултати истраживања сертификације шума показују да су највећи ефекти остварени у следећим областима: унапређење заштите животне средине и односи са локалном заједницом и права радника.

Највећа неусаглашеност утврђена је код принципа 4. Односи са заједницом и права радника (80%) и код принципа 6. Утицај на животну средину (70%), што се тиче односа неусаглашених и усаглашених критеријума са FSC критеријумима.

Сертификацијом шума, којима газдује ЈП „Србијашуме“ створени су услови да интензивније почне процес сертификације у предузећима у области прераде дрвета. FSC стандард није обавезујући стандард, али је важан за присуство шумских производа и производа дрвне индустрије на светском

тржишту, које прихвата само производе са сертификатом.

Спровођење сертификације шума и њено одржавање је још један индикатор који детерминише успешност пословања ШГ и показује да ШГ поред економски одрживог, шумом газдује еколошки одговорно и друштвено корисно. Поред своје привредне функције, остваривања добити у пословању, ШГ успешно остварује задатке јавне мисије.

ЛИТЕРАТУРА

- Bakarić M., Martinić I., Landekić M., Pandur Z., Orlović A. (2015): Certifikacija šuma kao mehanizam unaprjeđenja gospodarenja šumskim resursima, Nova mehanizacija šumarstva, 36 (63 -76)
- Bakovljević M. (1997): Osnovi metodologije pedagoških istraživanja, Beograd, Naučna knjiga
- Jović Đ. (2005): Standardizacija i sertifikacija – dosadašnja iskustva u svetu i kod nas, Šumarstvo, br.4, UŠITS, Univerzitet u Beogradu, (111 – 120)
- Panić L. (2013): Proces FSC™ CoC certifikacije praktična iskustva, Proceedings of 9th International Scientific Conference on Production Engineering, (201-206), доступно на https://tfb.ba/repozitorij/2/RIM/RIM2013/rim2013_036%20B%20-%20121%20%20Panic%20Luka_pdf_38.pdf (посећено мај, 2019.)
- Rametsteiner, E., Simula M. (2003): Forest certification – an instrument to promote sustainable forest management? Journal of Environmental Management, 67(1): 87–98.
- Ранковић Н., Кеча Љ. (2007): Шумарска политика Србије, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Београд
- Фајгељ С., (2007): Методе истраживања понашања, Центар за примењену психологију, Београд
- (2005/а): Закон о шумама („Сл. Гласник РС“ бр.30/2010, 93/2012 и 89/2015.)
- (2006): Стратегија развоја шумарства Републике Србије, Службени гласник РС бр.59/06
- (2012): Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара, Службени гласник РС бр. 33/2012
- (2017/а) Сертификација шума, доступно на: <http://www.srbijasume.rs/sertifikacija.html> (посећено август, 2018.)
- (2017): Дугорочни и средњорочни план пословне стратегије и развоја ЈП „Србијашуме“ за период 2017-2026. година, доступно на: <http://www.srbijasume.rs/pdf/Strateskiplan2017-2026.pdf> (посећено август, 2017.)
- (2017/б) <https://ic.fsc.org/en> (посећено јун, 2018.)

THE CERTIFICATION PROCEDURE AND APPLICATION OF CERTIFICATION
IN FORESTRY - FE "JUŽNI KUČAJ" DESPOTOVAC CASE STUDY

*Ljiljana Keča
Aleksandar Antonijević
Milica Marčeta*

Summary

Using the case study of FE "Južni Kučaj" Despotovac, this paper provides an overview of forest certification procedures and acts. Thus, it outlined the requirements and standards set by the certification. The purpose of the research was to determine its effects on the application of the basic principles of sustainability and sustainable development of forests. The subject of the research was the certification of forests for the area managed by FE "Južni Kučaj" Despotovac conducted from 2008 to the present. For the research needs, two questionnaires were used within the analyzed FE. The first questionnaire was intended for the Chair of the Working Group for the Forest Certification of the Forest Estate. It aimed to provide key information on the certification process implemented. The questions were open-ended to obtain data on the area and type of certified forests, the fulfillment of certification requirements, the deficiencies discovered during the pre-assessment according to each FSC principle, etc. The second questionnaire was designed for the area engineers. This questionnaire was aimed to collect data on the effects of the conducted forest certification. Respondents rated all ten FSC principles and their contribution to improving the results and quality of work and business of FE "Južni Kučaj" Despotovac with a score of one to five. In the pre-assessment, the greatest non-compliances were found in Principle 4 – Community Relationships and Workers' Rights (80%) and Principle 6 – Environmental Impact (70%). After the non-compliances had been eliminated, the main assessment was made and the FSC certificate for FE "Južni Kučaj" Despotovac was issued by the FSC accredited certification body for the period from 18.12.2009 to 17.12.2014. The results of the forest certification research show that the greatest effects have been achieved in the areas where the greatest non-compliances were initially found, namely the relationships with the local community and workers' rights as well as the environment.

